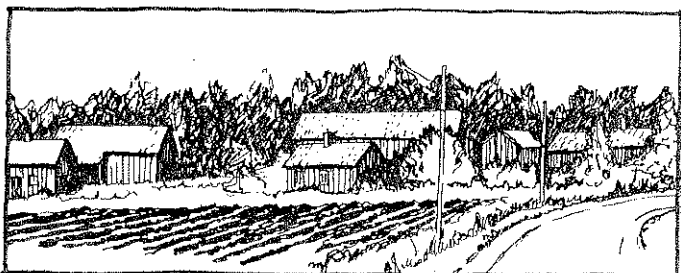


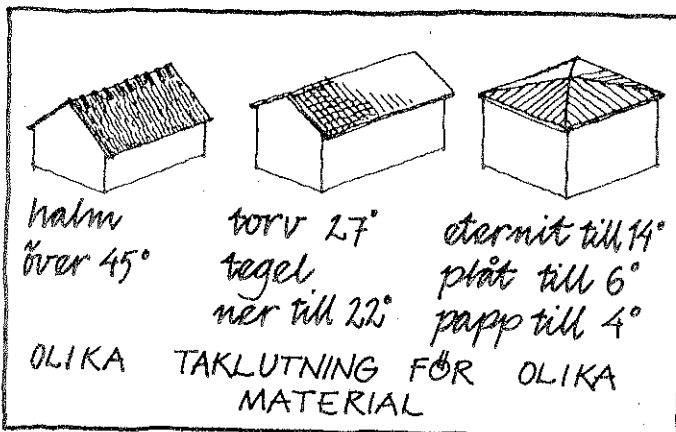
## TAK



Flacka sadeltak med en lutning på 1:2 (27°) till 1:1,5 (34°) hör till vår byggnadstradition i stort sett i hela länet.

Taklutningar på 1:1 (45°) hör ihop med halmtaks-traditionen och förekommer i sydvästra delen i länet på bostadshus men förekommer på uthus och ladugårdar i hela Syd- och Mellansverige.

Takets uppgift är att skydda huset från nederbörd, värmeisolera och låta det. Taket är den "femte" fasaden" och samspelar med de övriga fasaderna och inte minst landskapet.



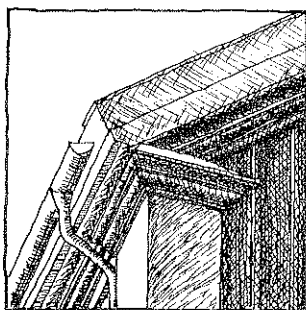
## TAKDETALJER

Takfot och vindskivor avslutar taket och är med om att ge husen dess karaktär. Äldre tiders hus hade ett litet taksprång, ofta med en rikt profilerad anslutning mot fasadväggen. Med "snickarglädjen" vid 1800-talets slut blev stora och lätta taksprång på modet.

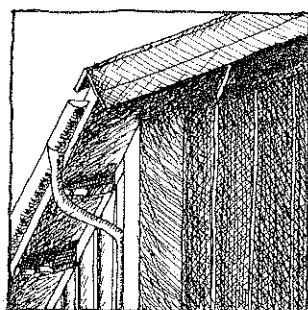
Ett stort taksprång regnskyddar fasaden men ger sämre ljusinfall. OBS! inbyggda taksprång som förekom tex. på 20-30 talen var små. Dagens moderna stora inbyggda taksprång har ingen tradition i vår byggnadskultur.

Avvattningen av taket har givits olika former bla beroende på taktäckningsmaterialet. Plåttak får ofta ståndrännor medan lertegeltak får hängrännor. Idag leder vi ner vattnet till marken med stuprör. Endast kraftigt utskjutande hängrännor av trä är en gammal och enkel lösning för hus på landet.

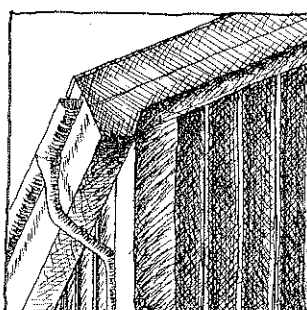
Regnvattnet måste också föras **BORT IFRÅN Huset**. Stensatta och dränerade gropar där regnvattnet slår ner på marken kan vara en vacker och praktisk form för detta.



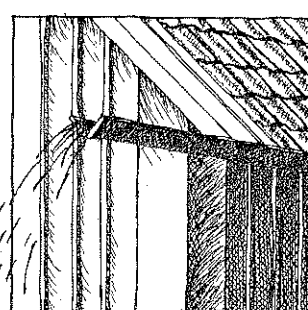
profilerad takfot samarbetar med hörnpilaster



kraftigt takfotsprång med synliga takbjälkar



liten horisontellt inbyggd takfot



trähänggränna av äldre typ



TAKLUTNING, BREDD • HÖJD  
GER HusetS KARAKTÄR



# OLIKA TAKTÄCKNINGSMATERIAL GER OLIKA UTTRYCK!

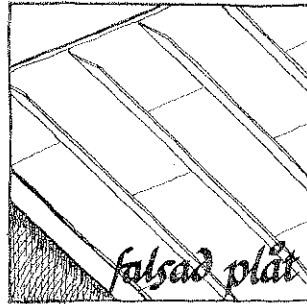
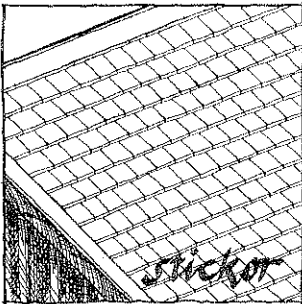
Taket är den mest utsatta ytan på huset och har därför bytts ofta till vad man tror är ett bättre och mindre underhållskrävande material. **OBS! DET FINNS INGA UNDERHÅLLSFRIA MATERIAL.** Om taket är tätt men inte ventilerat kan mögel och fukt sprida sig i huset. **SE TILL ATT DITT YTTERTAK OCH VINDEN ÄR VÄL VENTILERADE!**

## Torvtak

har varit det mest vanliga på landsbygden ända fram till början av 1900-talet. Det kräver en taklutning på minst 27°. Under torven, som är värmeisolerande och fukthållande, låg ett fuktisolerande tätskikt av näver. Om man lägger ett torvtak idag kan man byta ut nävern mot papp eller en ventilerad plastmatta.

## Sticketak (Spåntak)

Spån-stickor var mycket använt från mitten av 1800-talet och en bit in på 1900-talet. Ett sticketak kan ligga under nyare eternit eller tegeltak. Låt det ligga kvar om det är friskt, mindre skador kan lagas.

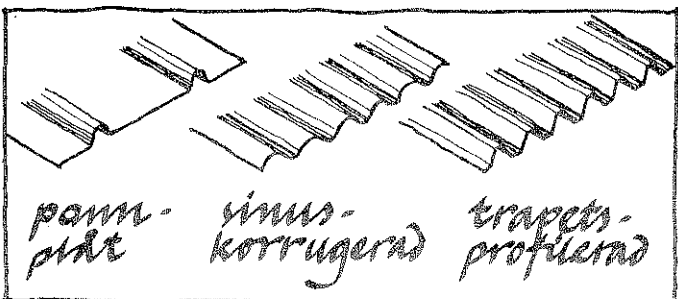


## Plåttak

**JÄRNPLÅT** på tak har funnits sedan 1500-talet och var då oerhört exklusivt. Såväl format som färg har skiftat genom tiderna och säger därmed en del om husets historia. Falsad takplåt passar bra för flacka tak ända ner till 6°.

**KORRUGERAD PLÅT** finns idag med ett flertal profiler och är ofta plastbelagda. Detta kan ge problem vid ommålning. **PANNPLÅT** är ett lämpligt taktäckningsmaterial för ekonomibyggnader och uthus! Pannplåten påminner om ett falsat plåttak men är betydligt billigare och lättare att lägga.

**SINUSKORRIGERAD PLÅT** kan också passa in men undvik trapetsprofilerad plåt – den har skarpa kanter och ger hårda skuggor.



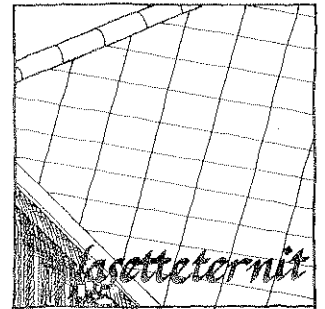
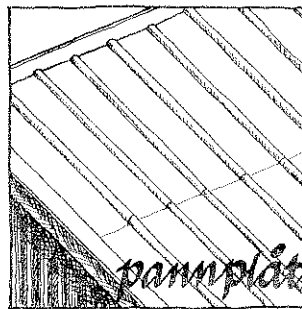
## Papptak

Impregnerad råpapp till taktäckning slog igenom i mitten av 1800-talet. Dagens "takpapp" består av polyesterfiber belagd med blå skifferkross och har en hållbarhet på minst 30 år. "Papp" på taket är ett billigt och bra alternativ för tex. uthus, garage och verandor.

Papp förekommer både historiskt och idag i plattor som är lätta att lägga. Resultatet påminner om ett skiffertak.

## Eternittak

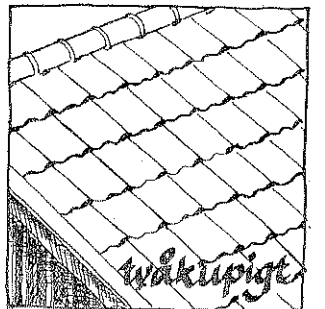
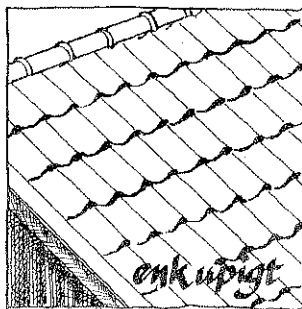
har funnits sedan början av 1900-talet. Det åldras vackert och har sin charm. Eternittak finns som vågformade skivor på uthus och ekonomibyggnader och som plattor på bostadshus. Byt inte ut ett helt eternittak mot tex tegel eller plåt. Laga trasiga partier med ersättnings-skivor/plattor utan asbets.



## Tegeltak

har funnits sedan antiken och kom till Norden i samband med klosterbyggena under medeltiden. Hus i städerna fick tegeltak först på 1600-talet och allmogehusen inte förrän i början av 1900-talet. Takteglet lades då på det gamla torv- eller sticketaket.

Efter kriget var kvalitén på lertegel ojämn pga bränslebrist och därmed för dålig bränning. Tillverkningsmetoderna har utvecklats och modernt lertegel är ur teknisk synpunkt av god kvalitet.



## Du som har ett lertegeltak:

- \* Små frostsprängningar i teglet är oftast betydelselösa men **ERSÄTT SPRUCKNA PANNOR** med nytt eller begagnat taktegel.
- \* Pannor kan skifta något i format och färg. Samla ersättningspannorna till den del av taket som syns minst.
- \* **INSPEKTERA RÄNNDALAR OCH HÄNGRÄNNOR VARJE ÅR**; rensa från skräp vid behov.

Våra gamla tegeltak är en kulturskatt. Se så vackert de åldrats och så vackert de skiftar i färg. Tyvärr byts alltför många tegeltak på både bostadshus och uthus ut mot tegelpannsimiterande material. Tegelpannan är ett bra material som håller i flera hundra år. Tegel har en god förmåga att suga och avge fukt och skiftar därmed vackert beroende på väderlek.

**DET BILLIGASTE OCH VACKRASTE TAKET FÅR DU GENOM ATT KÖPA BEGAGNAT LERTAKTEGEL!**

Fråga Smålands Museum var udda material som pannplåt, stickor och begagnat lertaktegel kan köpas!

**Betongpannetak**

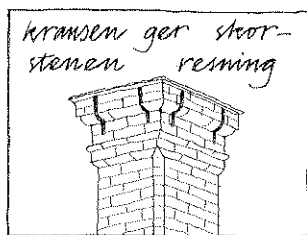
Betongpannor har tillverkats sedan 1920-talet. Dessa tidiga pannor är flacka i profilen och färgen är grå eller röd. De är väl värda att ta tillvara. Nyttillverkade ersättningsplattor finns ej!

Sedan 60-talet har en betongpanna som efterliknar lertegel vunnit en stor marknad. Dessa betongpannor är stumma och grälla i färgerna och åldras inte lika vackert som lertegelpannorna. Den målade betongpannan (kallas behandlad) har en extra död yta som blänker onaturligt i solen! En betongpanna är också klumpigare och tyngre än en lertegelpanna. Jämför själv – vilken tycker Du är vackrast?

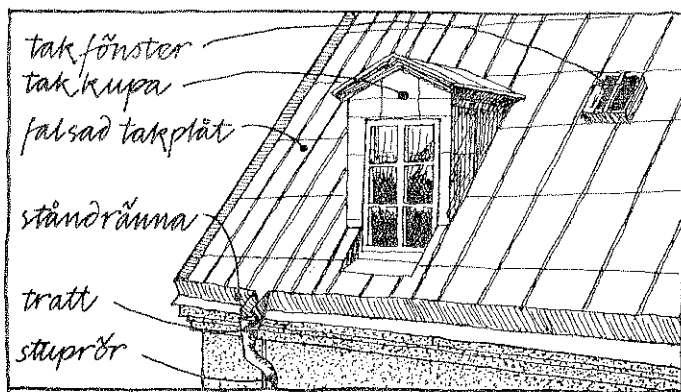
**SKORSTENAR OCH TAKKUPOR = TAKARKITEKTUR**

**SKORSTENAR** har förekommit sedan år 1000 men blev vanligt i Sverige på 1500-talet. Dessförinnan leddes röken ut genom ett hål i taket. Den utvändiga delen av skorstenen slits hårt av väder och vind. Den skall muras i frostbeständigt tegel och förses med en krans av tegel eller betong.

Rökhuvar är inte vanliga i länet men kan ha en praktisk betydelse på sommarhus: som gnist, regn- och snöskydd när inte eldstaden används.



**TAKKUPAN** är ett sätt att öka utrymmen på övervåningen i 1 1/2 plans hus. Takkupans placering och utseende påverkar husets hela karaktär. På grund av kravet på god värmeisolering blir ofta en modern takkupa klumpig. Att klä hela kupan i plåt är ett alternativ för att ge den en smäckrare utformning.



**Skorstenar ger huset karaktär. Har huset flera skorstenar rubbas balansen om man river den ena.**

Även en skorstensstock som det inte går att elda i fyller en funktion:

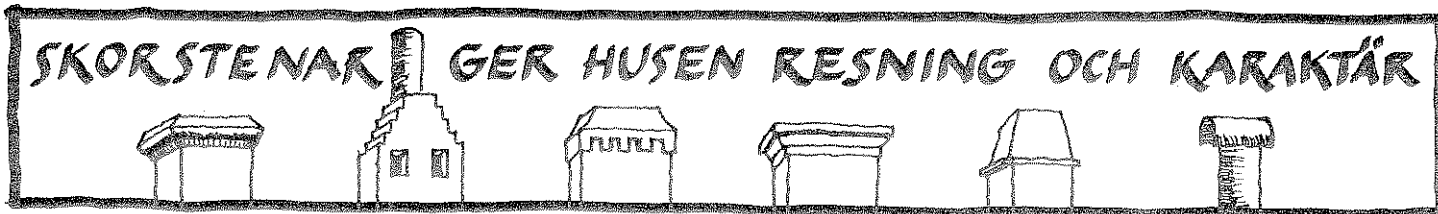
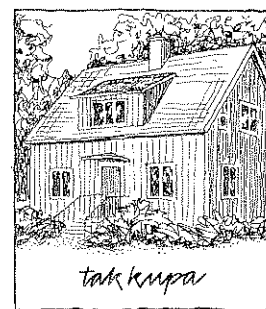
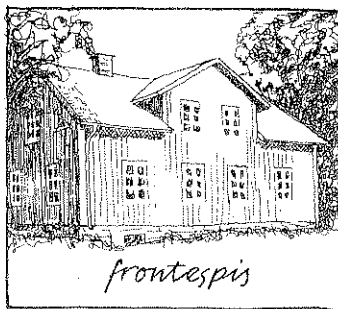
**DEN SKAPAR ETT GOTT INOMHUSKLIMAT** genom att vara värmemagasin, sörja för ventilation och möjliggöra en fuktvandring in och ur murstocken.

**YTBEHANDLING**

Skorstenar förekommer oftast i obehandlat tegel. Fogen bör vara grå. Att mura med vita fogar hör inte hemma i vår byggnadstradition. Däremot kan hela skorstenen vara putsad och avfärgad med vitt bruk vilket hör ihop med en murstock av natursten. **Invändigt bör skorstensstocken strykas med limfärg eller kalkfärg. OBS använd ej latex eller akrylatfärg – de släpper ej igenom fukt!!!**

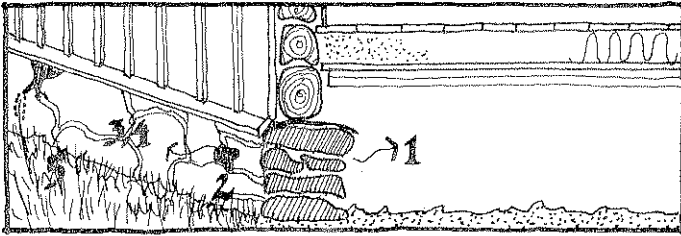
**FRONTESPISEN** har funnits på allmogehuset sedan slutet på 1700-talet. Frontespisen förekom på lite "finare" hus såsom prästgårdar, militärboställen och herrgårdar. Huset får ett kraftfullt uttryck med en frontespis, som också ger mer utrymme än en takkupa.

Tänk på att utformning och placering av en takkupa påverkar husets uttryck och balans.



# STÅ PÅ GOD GRUND

**TORPARGRUND** eller kryppgrund som vi säger idag, innebär att bottenbjälklaget ofta är dragigt. Är kryppgrunden tillräckligt hög kan man isolera underifrån, annars får man göra det ifrån ovsidan. Förr lades timret ibland direkt på marken eller på små hörnstenar. Detta är en oluftad grund till skillnad ifrån torpargrunden som är upplyft och luftad.



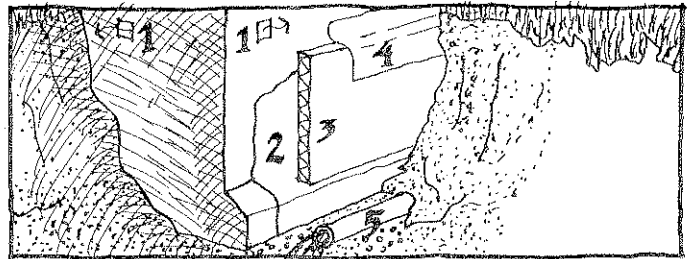
## Du som har en torpargrund

1. **SKRAPA BORT JORD** som ligger mot bjälklaget; se till att inget fuktsamlade skräp ligger under huset.
2. Se till att grundmuren har **VENTILATIONSÖPPNINGAR** på alla fyra sidorna. Öppningar skall vara så stora att en katt kan komma in (kattglugg).
3. Foga samman grundstenarna med **OFÄRGAT KALKBRUK**. Det andas och släpper igenom fukt vilket inte ett cementbruk gör.
4. Om du har en putsad grund: se till att den är putsad med **KALKBRUK**. En putsad grund skall likna en naturstengrund och målas inte svart, brun eller vit.
5. Håll undan vegetation ifrån fasaden och se till att **MARKEN LUTAR IFRÅN HUSET**.

**HUS MED KÄLLARE** får ofta fuktskador som en följd av att källarväggen är otät och omgiven av fuktig jord.

## Du som har en källare

1. **VENTILERA** källaren, dvs ha ventiler på alla ytterväggar och **SLAMMA VÄGGEN** invändigt med kalkcementbruk.
2. Utvändigt **ASFALTSTRYKNING** 2 ggr eller sätt på en ventilerad plastmatta för fuktisolering.
3. **ISOLERA** utvändigt, gärna med cellplastskivor.
4. Plastfolie för att **AVLEDA VATTEN**.
5. **DRÄNERA** runt källarväggen och återfyll med dränerande material.

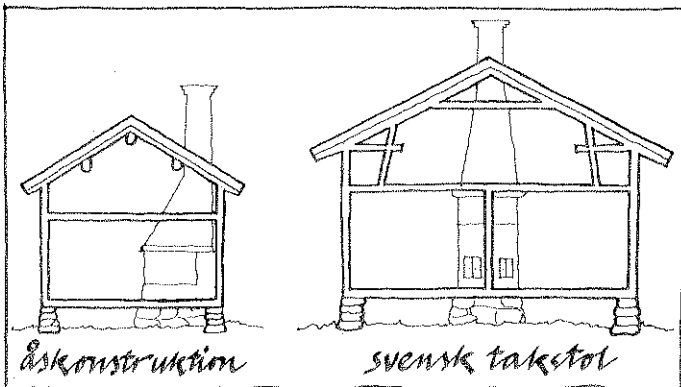


**PLATTA PÅ MARK** är ett vanligt sätt att grundlägga idag. Om man är nogga med att isolera plattan mot marken (cellplastskivor är att föredra) så kan platta på mark vara ett bra alternativ till en traditionell torpargrund.

## Lästips

Vård av trähus Sören Thurell 1975  
Så renoveras torp och gårdar Ove Hidmark m fl 1982  
Riksantikvarieämbetets skrifter om papp, plåt, tegel m.m. Distribution av Svensk Byggtjänst.

# TAKKONSTRUKTION



Den äldsta stommen till yttertaken består av långsgående åsar, ofta tre stycken. Med industrialismen spreds kunskapen om takstolar. Den svenska takstolen ger en användbar vind med ståhöjd även på breda hus med flacka tak.

Vid tillbyggnader eller ombyggnader idag är **ÅSKONSTRUKTIONEN ETT BRA ALTERNATIV TILL TAKSTOLEN**. Man får en god rumsvolym med en lägre takfot än vad som är möjligt med en takstol. **RÅDGÖR MED SAKKUNNIG** innan du gör stora investeringar i om-till och nybyggnader. Det kan vara värt en extra slant.

Detta blad är skrivet av arkitekterna Järda Blix och Katinka Schartau samt antikvarie Sven Jönsson, september 1992.  
**VILL DU VETA MER?**